

การผลิตหนังสือกฎหมายไทย

หนังสือกฎหมายทั้งสามประเภท คือ ตำบทยกฎหมาย คำพิพากษาศาลฎีกา และคำสอนคำอธิบายกฎหมายตลอดทั้งวารสารกฎหมายซึ่งที่กล่าวมาในบทที่ 2 นั้น นับวันจะเพิ่มจำนวนมากขึ้น แหล่งที่ผลิตวรรณกรรมกฎหมายเหล่านี้มีทั้งส่วนราชการ สถาบันการศึกษา สมาคม ตลอดจนสำนักพิมพ์เอกชนต่าง ๆ ประเภท คุณภาพ และจำนวนของวรรณกรรมที่ผลิตออกมาจากแต่ละแห่งแตกต่างกันออกไป ผู้เขียนจึงมุ่งที่จะกล่าวถึงการผลิตหนังสือกฎหมายในค่านแห่งและประเภทของวรรณกรรมที่ผลิต จำแนกตามประเภทของวรรณกรรม รวมทั้งปัญหาและอุปสรรคในการผลิต ซึ่งทำให้วรรณกรรมกฎหมายไม่รุ่งเรืองเท่าที่ควรจะเป็น มิได้รวมถึงขบวนการทั่วไปในการผลิตหนังสือกฎหมายซึ่งย่อมมีวิธีการทำนองเดียวกันกับการผลิตหนังสือในสาขาวิชาอื่น ๆ

แหล่งผลิตหนังสือกฎหมาย

แหล่งผลิตหนังสือกฎหมายที่สำคัญ ๆ แยกตามประเภทของหนังสือกฎหมาย ดังนี้:

ตำบทยกฎหมาย แหล่งผลิตตำบทยกฎหมายที่สำคัญที่สุดคือ แผนกราชกิจจานุเบกษา กองประกาศิต สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ทำเนียบรัฐบาล ออกหนังสือราชกิจจานุเบกษาเป็นรายสัปดาห์ทุกวันอังคาร และในระหว่างสัปดาห์ถ้ามีเรื่องด่วนก็ออกเพิ่มเป็นฉบับพิเศษ

กระทรวงทบวงกรมต่าง ๆ รวบรวมกฎหมายซึ่งกระทรวงทบวงกรมนั้น ๆ เป็นผู้ออกหรือเป็นกฎหมายเกี่ยวกับยสถานนั้น ๆ เช่น

การคลัง, กระทรวง. พระราชบัญญัติเงินตรา พุทธศักราช 2471 และฉบับที่แก้ไขเพิ่มเติมตลอดมาจนถึง พ.ร.บ. เงินตรา (ฉบับที่ 5.) พ.ศ. 2482 พร้อมด้วย ประกาศและกฎกระทรวงการคลัง. พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ม.ป.ป.

การคลัง, กระทรวง. พระราชบัญญัติและกฎข้อบังคับคลังออมสิน พุทธศักราช 2456 ของ กระทรวงการคลังมหาสมบัติ. พระนคร: โรงพิมพ์วชิร, 2466.

การคลัง, กระทรวง กรมบัญชีกลาง. กฎหมายและระเบียบการคลังบางเรื่อง. พระนคร: กรมบัญชีกลาง. 2500.

การคลัง, กระทรวง กรมศุลกากร. พระราชบัญญัติศุลกากร. พระนคร: อักษรสารการพิมพ์, 2502.

มหาดไทย, กระทรวง. พระราชบัญญัติควบคุมการเข้าเคหะและที่ดิน พ.ศ. 2504 และ
คำสั่งแจ้งการปฏิบัติตามพระราชบัญญัติ. พระนคร: โรงพิมพ์สห., ม.ป.ป.

มหาดไทย, กระทรวง กรมการปกครอง. กฎหมายและระเบียบการเกี่ยวกับสภาตำบล.
พระนคร: กรมมหาดไทย, 2502.

มหาดไทย, กระทรวง กรมตำรวจ. พระราชบัญญัติจราจรทางบก พุทธศักราช 2477.
พระนคร: กรมตำรวจ, 2509.

มหาดไทย, กระทรวง กรมตำรวจ. พระราชบัญญัติรถยนต์ พุทธศักราช 2479. พระนคร:
กรมตำรวจ, 2509.

ศึกษาธิการ, กระทรวง กรมการศาสนา. พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และสังฆานัติ พร้อม-
ด้วยข้อบังคับการประชุมสังฆสภา หลักสูตรนักเรียนชั้นเอก. พระนคร: กรมการ
ศาสนา, 2491.

เศรษฐการ, กระทรวง. กฎกระทรวงเศรษฐกิจออกตามความในพระราชบัญญัติสมาคม
การค้าและพระราชบัญญัติหอการค้า พ.ศ. 2509. พระนคร: โรงพิมพ์ชาว
พาณิชย์, 2509.

เศรษฐการ, กระทรวง. พระราชบัญญัติและกฎข้อบังคับคลังออมสิน พุทธศักราช 2456,
2466, 2472 ของกระทรวงพาณิชย์และคมนาคม. พระนคร: โรงพิมพ์โสภณ-
พิพรรฒนาการ, ม.ป.ป.

เศรษฐการ, กระทรวง กรมทะเบียนการค้า. พระราชบัญญัติการบัญชี กฎกระทรวง
และประกาศออกตามความในพระราชบัญญัติการบัญชีและคำสั่งแจ้งเรื่องการจัดทำ
บัญชีตามกฎหมาย. พระนคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ม.ป.ป.

นอกจากนี้สำนักพิมพ์เอกชนก็ได้รวบรวมพิมพ์กฎหมายเกี่ยวกับเรื่องหนึ่งเรื่องใดโดยเฉพาะ
เป็นเรื่อง ๆ ไป สำนักพิมพ์เอกชนที่พิมพ์หนังสือกฎหมายเป็นจำนวนมากได้แก่

นิติเวช เป็นสำนักพิมพ์ที่พิมพ์หนังสือกฎหมายโดยเฉพาะ และหนังสือส่วนใหญ่ที่สำนัก
พิมพ์นิติเวชออกเป็นตัวบทกฎหมายในลักษณะใดลักษณะหนึ่งโดยคัดมาจากรายกิจจานุเบกษา ผู้รวบรวม
รวมคือ เสถียร วิรัชลักษณ์¹ ซึ่งเป็นเจ้าของสำนักพิมพ์ ตัวอย่างกฎหมายที่พิมพ์ออกเช่น

¹ เสถียร วิรัชลักษณ์, ป. แพทยศาสตร์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, เนติบัณฑิตไทย
และรัฐศาสตรมหาบัณฑิต

เสถียร วิชัยลักษณ์, ผู้รวบรวม. พระราชบัญญัติบัตรประจำตัวประชาชน พุทธศักราช 2486 พร้อมควยกฎกระทรวงออกตามความในพระราชบัญญัตินี้. พระนคร
 นิตินิวส์, 2495.

_____. พระราชบัญญัติบำรุงพืช พุทธศักราช 2483 พร้อม-
 ทัยพระราชกฤษฎีกาให้ใช้พระราชบัญญัติและประกาศกระทรวงเกษตรพานิชการ.
 พระนคร : นิตินิวส์, 2495.

_____. พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ. 2497.
 พระนคร : นิตินิวส์, 2497 .

_____. พระราชบัญญัติป้องกันโรคและศัตรูพืช พ.ศ. 2495.
 พระนคร : นิตินิวส์, ม.ป.ป.

_____. พระราชบัญญัติป้องกันและระงับอัคคีภัย พ.ศ. 2495
 พร้อมควยประกาศแต่งตั้งผู้อำนวยการดับเพลิง. พระนคร : นิตินิวส์, 2495.

_____. พระราชบัญญัติเงิน พุทธศักราช 2472 พร้อมควย
 พระราชบัญญัติเงินแก้ไขเพิ่มเติมและกฎกระทรวงออกตามความในพระราช-
 บัญญัตินี้ กับประกาศกระทรวงการคลัง เรื่องจดทะเบียนคนเสพเงินและ
 ระเบียบการจ่ายเงินรางวัลเงิน. พระนคร : นิตินิวส์, 2496.

_____. พระราชบัญญัติระบบเงินตราชั่วคราว พุทธศักราช
2489 พร้อมควย พ.ร.บ. แก้ไขเพิ่มเติมและกฎกระทรวงการคลังออกตาม
 ความใน พ.ร.บ. นี้. พระนคร : นิตินิวส์, 2493.

_____. พระราชบัญญัติปราบการค้าประเวณี พ.ศ. 2503 .
 พระนคร : นิตินิวส์, 2503.

นับว่าสำนักพิมพ์นี้คือ เป็นสำนักพิมพ์หนังสือกฎหมายของเอกชนที่สำคัญแห่งหนึ่ง การรวมกฎหมายตลอดลักษณะเอาไว้ด้วยกันทำให้สะดวกแก่ผู้ที่ต้องการศึกษากฎหมายในเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ

คำพิพากษาฎีกา จัดพิมพ์โดยเนติบัณฑิตยสภา คณะกรรมการเนติบัณฑิตยสภาตั้งบรรณาธิการและผู้ช่วยบรรณาธิการขึ้นเพื่อรวบรวมคำพิพากษาฎีกาในแต่ละปี ปัจจุบัน หนังสือคำพิพากษาฎีกามีกำหนดออก 3 เดือนต่อเล่ม เรียกว่า 1 ตอน ปีหนึ่งมี 4 เล่ม หรือ 4 ตอน (ในบางปีเคยมีมากกว่า 4 ตอน เช่น ปี 2510 มี 7 ตอน ปี 2511 มีถึง 12 ตอน) กับสารบัญอีก 1 เล่ม รวมเป็น 5 เล่มด้วยกัน แยกคำพิพากษาออกเป็น 5 ลักษณะ คือฎีกาเกี่ยวกับประมวลกฎหมายอาญา ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พระราชบัญญัติและกฎหมายอื่นๆ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง สำหรับคำพิพากษาฎีกาที่มีคำวินิจฉัยปัญหาขอเท็จจริงและขอกฎหมายไว้อย่างละเอียดก็ย่อเหลือแต่ขอเท็จจริงและขอกฎหมายเท่าที่เห็นว่าสำคัญและจำเป็นเท่านั้น การลงคำพิพากษาฎีกาเรียงตามลำดับเลขที่ของคำพิพากษาตั้งแต่ต้นตามลำดับ มีจำนวนที่เนติบัณฑิตยสภา

นอกจากนี้เอกชนก็รวบรวมคำพิพากษาศาลฎีกา แยกตามลักษณะกฎหมายพิมพ์จำหน่ายเป็นจำนวนมาก วางจำหน่ายตามร้านหนังสือทั่วไป ตัวอย่าง เช่น

เชวง แสงประดับ. ประมวลคำพิพากษาศาลฎีกา. พระนคร: มงคลการพิมพ์, 2508.

โชติชนาภิบาล, หลวง. รวมฎีกากฎหมายลักษณะอาญา พ.ศ. 2477-2480 - เรียงมาตรา. พระนคร: โรงพิมพ์ไทยพานิช, 2482.

ประเทียม พินิจจันทร์. รวมคำพิพากษาศาลฎีกาฉบับราคาเบา ว่าด้วยประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พระบรมบัญญัติศาลยุติธรรม พ.ศ. 2485-2498. พระนคร: สำนักงานเสงี่ยม วุทธิชัย, ม.ป.ป.

ปุ่นละ สุทธิประภา. ประกันภัย คำพิพากษาฎีกาเกี่ยวกับการประกันภัยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2472 ถึง 2512. พระนคร: โรงพิมพ์รัตนการพิมพ์, 2514.

- มานิตย์ มานะทัต. คำพิพากษาศาลฎีกา อยุธยา พ.ศ. 2483-2508 ว่าด้วย
 พรบ.ล้มละลาย พ.ศ. 2483. พระนคร: โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, 2509.
- สนั่น สดงคุณท์. รวมคำพิพากษาศาลฎีกา พระราชบัญญัติต่างๆ ที่มีโทษทางอา-
ญาตั้งแต่ พ.ศ. 2478 ถึง พ.ศ. 2512 รวม 35 ปี. ธนบุรี: นิติกรรม-
 การ, 2512.
- สมพร พรหมพิทาธร. คำพิพากษาศาลฎีกา ตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2474 ถึง พุทธ-
ศักราช 2505 เกี่ยวกับครอบครัวและมรดกพร้อมด้วยบันทึกประกอบ -
ความคิดเห็น. พระนคร: โรงพิมพ์อักษรสาส์น, 2508.
- สุปัน พูลพัฒน์. รวมคำพิพากษาศาลฎีกา 27 พระราชบัญญัติ เริ่มตั้งแต่ -
พ.ศ. 2478-2500. พระนคร: โรงพิมพ์ประยูร, 2502.
- อนุมติ ใจ สมุทร. ประมวลคำพิพากษาศาลฎีกาในคดีแพ่ง ป.พ.พ. บรรพ 1
(มาตรา 1 ถึง มาตรา 197). ม.ป.ท., 2511.

คำสอน คำบรรยาย และคำอธิบายกฎหมาย แหล่งผลิตที่สำคัญของคำสอน คำบรรยาย
 คำอธิบายและคำอธิบายกฎหมาย คือสถาบันการศึกษาวิชากฎหมาย ได้แก่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง และสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณ-
 ฑิตยสภา แต่ละแห่งมีวิธีการในการผลิตหนังสือกฎหมายแตกต่างกันออกไป จะขอล่าวถึงวิธี
 การในการผลิตหนังสือของแต่ละสถาบันดังกล่าวพร้อมทั้งตัวอย่างหนังสือที่แต่ละแห่งผลิตออกมา
 โดยสังเขปดังต่อไปนี้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จุดประสงค์ในการสอนของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยต้อง
 การให้หนังสือคำบรรยายและจดบันทึกมากกว่าที่จะให้ศึกษาจากตำราด้วยตนเอง ดังนั้นจึง
 ยังไม่ส่งเสริมให้มีการทำคำบรรยายมากนัก เท่าที่ทำอยู่ในปัจจุบันส่วนใหญ่ทำในรูปกระดาษ -
 พิมพ์อัดสำเนา เมื่ออาจารย์ผู้บรรยายเขียนคำบรรยายแล้วก็ส่งให้แผนกคำสอนพิมพ์ได้โดยไม่
 ต้องผ่านการพิจารณาของคณบดีก่อน แผนกคำสอนพิมพ์แล้วนำออกจำหน่ายในราคาที่มีกำไร เล็ก
 น้อย ประมาณ 12 หน้าต่อหนึ่งบาท ผู้ซื้อนั้น นอกจากนิสิตแผนกวิชานิติศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์
 ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยแล้ว ยังมีบุคคลภายนอกเข้ามาซื้ออีกด้วย เช่นนักเรียนนายร้อย-
 ตำรวจ เป็นต้น แต่ถึงกระนั้นก็ยังนับว่าจำนวนนิสิตที่ใช้คำสอนวิชากฎหมายนี้มีน้อยเนื่องจาก

การศึกษาวិชาวนิติศาสตร์ยังคงเป็นแผนกวิชาหนึ่งของคณะรัฐศาสตร์ มีนิสิตประมาณปีละ 50 คน หากจัดพิมพ์เป็นเล่มจะสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายมากขึ้น อันจะทำให้ราคาจำหน่ายสูงเกินไป แต่ก็มีโครงการว่าเมื่อยกฐานะของแผนกและแยกออกเป็นคณะนิติศาสตร์โดยเฉพาะแล้ว จะสนับสนุนให้อาจารย์เขียนตำราและคำสอนคำบรรยายขึ้นและให้ทางคณะจัดพิมพ์

นอกจากคำบรรยายในรูปอัดสำเนาซึ่งมีใครร่วมเป็นเล่มนี้แล้ว นิสิตอาจได้รับคำแนะนำจากอาจารย์ผู้สอนให้ซื้อหนังสือตำราที่ใดมาตรวจดูซึ่งตีพิมพ์และวางจำหน่ายอยู่แล้ว หรือเมื่ออาจารย์ผู้บรรยายในวิชานั้นๆ เคยเขียนตำราไว้แล้ว นิสิตจะซื้อได้จากแหล่งผลิตเดิมและร้านขายหนังสือทั่วไป

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยมีโครงการตำราซึ่งสนับสนุนการเขียนตำราของอาจารย์ทุกคณะในมหาวิทยาลัย โดยมีระเบียบการว่าให้อาจารย์เขียนตำราในสาขาที่มีความชำนาญ จะ เป็นความเรียงหรืองานแปลก็ได้เสนอหัวหน้าแผนก หัวหน้าแผนกจะตั้งคณะกรรมการสามคนเพื่อพิจารณางานนั้น หากคิดถึงขนาดก็จะเสนอคณะกรรมการโครงการตำราของมหาวิทยาลัย ถ้า คณะกรรมการเห็นว่ามีคุณค่าก็จะมอบเงินรางวัลให้เป็นการประกาศเกียรติคุณ เงินรางวัลนี้อยู่ ในวง 6,000-12,000 บาท ลิขสิทธิ์ของงานนั้นเป็นของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเป็นเวลา 10 ปี มหาวิทยาลัยจะจัดพิมพ์เผยแพร่โดยให้สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช เข้าลิขสิทธิ์ในการพิมพ์ และจำหน่าย มหาวิทยาลัยเป็นผู้กำหนดจำนวนเล่มและราคาจำหน่าย ประมาณครั้งละ 3,000 เล่ม จำหน่ายตามร้านจำหน่ายหนังสือของไทยวัฒนาพานิชและร้านขายหนังสือทั่วไป ผู้เขียนได้รับค่าสมมาคุณจากสำนักพิมพ์ด้วย วิธีนี้ทำให้ตลาดจำหน่ายกว้าง หนังสือที่ได้รับรางวัลทางสาขาวิชานิติศาสตร์ได้แก่ เรื่อง "ประวัติศาสตร์กฎหมาย" โดย"ดร.อุกฤษ มงคลนาวิน"¹

ตัวอย่างหนังสือกฎหมายของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เช่น

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. กฎหมายระหว่างประเทศ. พระนคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2514.

อุกฤษ มงคลนาวิน. ประวัติศาสตร์กฎหมายต่างประเทศ. (สากถ). พระนคร:

¹ สัมภาษณ์นายจตุรา กุลบุศย์ อาจารย์โทแผนกวิชานิติศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ - จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ไทธวัฒนาพานิช, 2514.

วรภักดีพิบูลย์, พระ. ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2. พระนคร:
โรงพิมพ์ของสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2512.

หนังสือตำรากฎหมายของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยซึ่งสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิชและ -
โรงพิมพ์ของสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทยเป็นผู้พิมพ์นั้น ทำอย่างประณีต ใช้กระดาษที่
ตัวอักษรชัดเจน มีสารบัญและบรรณานุกรมถูกต้องตามแบบแผนของหนังสือที่ดี แต่บางครั้ง -
บรรณานุกรมไม่เรียงตามลำดับตัวอักษร สมควรที่จะเรียงตามลำดับอักษรเพื่อให้เป็นหนังสือที่
สมบูรณ์แบบโดยแท้จริง

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มีโรงพิมพ์ซึ่งเป็นหน่วยงาน -
รัฐวิสาหกิจประจำมหาวิทยาลัย สิ่งพิมพ์ที่ออกโดยมหาวิทยาลัยจึงพิมพ์ที่โรงพิมพ์ธรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มีความประสงค์ที่จะให้อาจารย์ผู้สอนเขียนคำบรรยายออกมาให้นัก -
ศึกษาใช้ เมื่ออาจารย์ท่านใดเขียนคำสอนคำบรรยายออกมาแล้วจะติดต่อกับแผนกคำสอน
แผนกคำสอนยื่นเรื่องเสนอขอคณบดีของคณะซึ่งอาจารย์ท่านนั้นสังกัดอยู่เพื่อพิจารณาอนุมัติ คณบดี
อาจพิจารณาเองหรือตั้งคณะกรรมการเพื่อพิจารณาร่วมกัน ถ้าเห็นสมควรจะมีคำสั่งอนุมัติให้จัด
พิมพ์ได้ ถ้ายังไม่เห็นสมควรอาจมีการแก้ไขเพิ่มเติมบ้าง หลังจากนั้นจึงส่งมาให้แผนกคำสอน
ดำเนินการจัดพิมพ์และจำหน่ายแก่นักศึกษา แผนกคำสอนจะกำหนดจำนวนที่พิมพ์ในแต่ละครั้ง
และติดต่อกับโรงพิมพ์มหาวิทยาลัยเพื่อจัดพิมพ์ต่อไป

สำหรับหนังสือคำบรรยายและคำอธิบายกฎหมาย นับว่ามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
จัดพิมพ์ออกมามากกว่าแห่งอื่นๆ เนื่องจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้เปิดสอนวิชากฎหมาย
มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2477¹ และการศึกษาในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จำเป็นต้องอาศัยคำบรรยาย
ขยายมาก.

จำนวนพิมพ์ของหนังสือแต่ละเรื่องก่อนหน้าปี 2514 พิมพ์ประมาณเรื่องละ 1,000
เล่ม แต่มักไม่พอใช้ ตั้งแต่ปี 2514 เป็นต้นมาจึงเพิ่มจำนวนเป็น 2,000-3,000 เล่ม และ

¹ พรบ. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง พุทธศักราช 2476, ม.5.

ใช้เวลาจำหน่ายหมดใน 6 เดือน ผู้ซื้อนอกจากจะเป็นนักศึกษาในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เอง ยังมีนักศึกษาจากโรงเรียนนายร้อยตำรวจสามพราน โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า - มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และมหาวิทยาลัยรามคำแหงมาซื้อไปเป็นจำนวนมากด้วย ข้อนี้ก่อให้เกิดปัญหาแก่แผนกค่าสอน บางครั้งหนังสือที่นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ต้องการมีไม่เพียงพอ มหาวิทยาลัยจึงจำเป็นต้องพิมพ์เพิ่มจำนวนให้มากขึ้นและจำหน่ายแก่บุคคลภายนอกในราคาต่างจากที่จำหน่ายแก่นักศึกษาของมหาวิทยาลัยดังที่ทำอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งคิดในราคาราคาทุนเท่านั้น คือนำทุนในการผลิตรวมกับค่าสมณาคณาจารย์ผู้เขียน 50% ของราคาทุนที่ผลิตมาเฉลี่ยเป็นราคาหนังสือแต่ละเล่ม¹

คำบรรยายและคำอธิบายกฎหมายที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จัดทำขึ้นเกี่ยวกับกฎหมายทุกลักษณะ ตัวอย่างเช่น :

กนธีร์ ศุภมงคล. กฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีเมือง. พระนคร :

โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2495.

ขุน ศรียาภักย์. หลักกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยบุคคล ทรัพย์สิน นิติกรรม

หนี้. พิมพ์ครั้งที่ 2. พระนคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2512.

บุญย์ เจริญชัย. กฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีบุคคล. พระนคร :

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2496.

ประเสริฐสุภมาตรา, ขุน. กฎหมายปกครอง. พระนคร : โรงพิมพ์มหาวิท-

ยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง, 2481.

ประเสริฐอักษรลักษณ์, หลวง. กฎหมายรัฐธรรมนูญ. พระนคร : มหาวิท-

ยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง, 2477.

หยุด แสงอุทัย. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป. แก้ไขเพิ่มเติม.

พระนคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2512.

¹ สัมภาษณ์นายสิทธิพร อาจไชยธร หัวหน้าแผนกค่าสอนมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เอกต์, เอช. กฎหมายอาญา ต่อจาก พ.ศ. 2477. พระนคร: มหาวิทยาลัย -
ธรรมศาสตร์, ม.ป.ป.

คำสอนและคำบรรยายซึ่งโรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เป็นผู้พิมพ์ตั้งแต่เริ่มมาจนถึงก่อนปี 2514 นั้น ยังไม่มีความปราณีในการพิมพ์เท่าที่ควร หนังสือบางเล่มไม่มีสารบัญ-
กษัตราธิราชเป็นกระดาดรูปซึ่งเมื่อเกาะเหล็กรอบและไม้ทันทาน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2514 คุณ-
ภาพของการพิมพ์จึงดีขึ้น การใช้ตัวอักษรชัดเจน วางรูปหน้าประณีตขึ้น หนังสือมีสารบัญคนเรียง
เรียบร้อย แต่ยังมีกรพิมพ์ผิดอยู่บ้าง หากผู้พิมพ์ใช้ความระมัดระวังมากขึ้น แม้จะต้องสิ้นเปลือง
เวลาและค่าใช้จ่ายก็ยอมเป็นการสมควร เพื่อที่หนังสือที่ผลิตออกมาจะได้เป็นหนังสือที่ไดมาตรฐานทั้งเนื้อหาและรูปเล่ม

มหาวิทยาลัยรามคำแหง มหาวิทยาลัยรามคำแหงมีวัตถุประสงค์ที่จะให้มีการผลิต
ตำรา คำสอน ตลอดจนคู่มือในการศึกษาให้มากในทุกสาขาวิชา มีข้อตกลงระหว่างอาจารย์กับ-
มหาวิทยาลัยว่า อาจารย์ผู้สอนจะต้องเขียนตำราและพิมพ์ให้เสร็จก่อนเปิดภาคการศึกษาแต่ละ-
ภาค ส่วนอาจารย์ผู้ช่วยเขียนคู่มือในการศึกษา คำถาม-คำตอบข้อสอบ เมื่อเขียนแล้วเสนอตำ-
ราหรือคู่มือการศึกษานั้นผ่านคณบดีเพื่อพิจารณา หากคณบดีเห็นด้วยจึงเสนออธิการบดีเพื่ออนุมัติ
ให้จัดพิมพ์ หากไม่ได้รับความเห็นชอบก็จะไม่อนุมัติให้มหาวิทยาลัยจัดพิมพ์ ถ้าอาจารย์ผู้สอนเคย
เขียนตำราในวิชาที่สอนนั้นไว้แล้วมักนำมาพิมพ์ใหม่ในรูปเล่มซึ่งเป็นแบบของมหาวิทยาลัยราม-
คำแหง ผู้จัดพิมพ์คือ แผนกตำราของสำนักบริการทางวิชาการและทดสอบประเมินผล (ส.ว.ท.)
ซึ่งมีโรงพิมพ์ของมหาวิทยาลัย แผนกตำรานี้จะเป็นผู้ติดต่อกับคณบดีว่าจะจัดพิมพ์คำสอนหรือคู่มือ
เรื่องใด เป็นจำนวนเท่าใด เรื่องใดไกลจะหมดแล้วจะพิมพ์ใหม่หรือไม่ และจะมีการแก้ไขเพิ่ม-
เติมหรือไม่ จำนวนพิมพ์นั้นขึ้นอยู่กับจำนวนนักศึกษาที่ลงทะเบียน สำหรับคณะนิติศาสตร์ ภาคแรก
มีนักศึกษาลงทะเบียนประมาณ 30,000 คน ภาคที่ 2 ประมาณ 20,000 คน ปริมาณหนังสือ-
แต่ละวิชาจึงอยู่ในจำนวนนี้ นอกจากบางวิชาเป็นวิชาที่นักศึกษาคณะอื่นๆ ต้องศึกษาด้วย จำนวน
พิมพ์ก็จะเพิ่มขึ้นตามความเหมาะสม ส่วนคำถาม-คำตอบข้อสอบซึ่งอาจารย์ผู้ช่วยเขียนขึ้นนั้นพิมพ์
ครั้งละ 10,000 ฉบับต่อวิชา ส่วนมากหนังสือตำราและคู่มือในการศึกษามักจำหน่ายหมดภายใน
หนึ่งปี

การจำหน่ายหนังสือต่างๆ แผนกตำราเป็นผู้จำหน่าย นอกจากจะจำหน่ายที่แผนก

ตำราภายในมหาวิทยาลัยแล้ว ยังมีบริการจำหน่ายทางไปรษณีย์สำหรับนักศึกษาที่อยู่ต่างจังหวัด
ด้วย เมื่อหนังสือจำหน่ายแล้วจึงแบ่งเงินปันผลให้อาจารย์เป็นงวดๆ อาจจะเป็นสองสามเดือน
ต่อครั้ง เงินรายได้จากการจำหน่ายหนังสือนั้นนอกจากจะเป็นเงินสมณาคุณคาเขียนของอาจารย์
แล้วยังเก็บไว้เป็นสวัสดิการของอาจารย์และข้าราชการด้วย

หนังสือตำราและคำสอนของคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหงจะได้รับการ
ปรับปรุงแก้ไขให้ทันสมัยเสมอ นอกจากการแก้ไขในการพิมพ์ครั้งใหม่แล้ว หากมีกฎหมายออก
ใหม่ หรือมีการแก้ไขกฎหมายระหว่างปีจะจัดพิมพ์ใบแทรกเพิ่มเติมให้ เช่นพิมพ์ใบแทรกประ
ภาศของคณะปฏิวัติซึ่งออกในระหว่างการใช้กฎอัยการศึกหลังจากการปฏิวัติเมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน
2514

ทางคณะนิติศาสตร์พยายามหาอาจารย์ผู้เชี่ยวชาญและมีชื่อเสียงมาสอน มีหลาย
วิชาที่เชิญอาจารย์พิเศษจากมหาวิทยาลัยอื่นมาสอน และตามข้อตกลงที่ขอให้อาจารย์เขียนตำ
ราขึ้นนั้นยอมทำให้ได้ตำราใหม่ๆ เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว

วิชาที่สอนในภาคนี้คือ 2514 เป็นวิชา ในที่นี้ ตำราของคณะนิติศาสตร์ใน 6/2514

การจัดพิมพ์หนังสือของโรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหงอยู่ในเกณฑ์พอใช้ ไซ้กระ
ดาษปอนด์และจัดทำรูปเล่มพอเหมาะ แต่ยังมีข้อบกพร่องเล็กน้อยเกี่ยวกับหมึกพิมพ์ซึ่งไม่สม่ำเสมอ
บางครั้งนำหมึกมากเกินไปทำให้อักษรไม่ชัด ส่วนราคาอยู่ในเกณฑ์ถูกเหมาะสมแก่นักศึกษา.

สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสถานมีนโยบายที่จะส่งเสริมการเขียนตำรา
กฎหมายของอาจารย์ผู้สอนในสถาบันนี้ ซึ่งได้แก่ผู้พิพากษาหรืออาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิของมหาวิท
าลัยและเคยเป็นผู้พิพากษาในกระทรวงยุติธรรมมาก่อน เมื่ออาจารย์ผู้สอนเขียนคำบรรยาย
ขึ้น ก็จะมอบให้แผนกคำสอนของสำนักอบรมศึกษากฎหมายเนติบัณฑิตยสถานติดต่อจ้างโรงพิมพ์
พิมพ์โดยการประกวดราคา ก่อนจะพิมพ์เป็นเล่มต้องผ่านการตรวจแก้ไขสองครั้ง เจ้าหน้าที่
แผนกเลขานุการเป็นผู้ตรวจครั้งหนึ่ง แล้วอาจารย์ผู้เขียนจึงตรวจแก้ไขอีกครั้งหนึ่ง เมื่อแก้ไข
เพิ่มเติมเรียบร้อยแล้วจึงพิมพ์เป็นเล่มออกมา จำนวนพิมพ์ครั้งหนึ่งๆ ประมาณ 1000-2000ฉบับ

¹ สัมภาษณ์นายสง่า ลีนะสมิต. คณบดีคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

หากจำหน่ายหมดจึงพิมพ์ซ้ำ โดยปกติจะพิมพ์ใหม่สองปีต่อครั้ง หรือเมื่อมีการแก้ไขเพิ่มเติม

สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสถานนี้พิมพ์แต่คำราและคำบรรยายกฎหมาย-
เท่านั้น ให้เงินสมณาคณะแก่อาจารย์ผู้เขียน 80% ของกำไรสุทธิ แต่อาจารย์บางท่านไม่รับ
หนังสือที่จัดพิมพ์ขึ้นมีจำหน่ายที่แขนงสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสถานเพียงแห่งเดียว
ผู้ซื้อใดแก่บุคคลในวงการกฎหมาย เช่น นักศึกษาวิชากฎหมาย ผู้พิพากษา และอัยการ เป็นต้น¹

ตัวอย่างคำบรรยายที่สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสถานจัดพิมพ์ ได้แก่:

จิตติ ทิงศภิตย์ และยล ชีรกุล. คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

บรรพ 2 มาตรา 241 ถึงมาตรา 452. พระนคร: สำนักอบรมศึกษา
ศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, 2503.

จิต เศรษฐบุตร. คำอธิบายกฎหมายนิติกรรมและหนี้. พระนคร: สำนักอบรม-
ศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, 2512.

ประกาศน์ อวยชัย. คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยหุ้นส่วน-
และบริษัท. พระนคร: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา,
2508.

ปรีชา สุมาวงศ์. คำอธิบายกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยการซื้อขายแลกเปลี่ยน -
เปลี่ยน ให้. พิมพ์ครั้งที่ 4. แก้ไขเพิ่มเติม. พระนคร: สำนัก
อบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, 2512.

นอกจากจะออกในนามของสถาบันแล้ว อาจารย์ผู้สอนยังเรียบเรียงคำบรรยายและ
คำอธิบายออกพิมพ์ในโรงพิมพ์นอกสถาบันอีกเป็นจำนวนไม่น้อย หนังสือเหล่านี้จึงยังกระจัด
กระจายกันอยู่ตามสำนักพิมพ์หลายแห่ง ตัวอย่างคำบรรยายและคำอธิบายที่ไม่ได้จัดพิมพ์ใน
มหาวิทยาลัยและสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา เช่น

สาริกพงศ์ธรรมพิลาศ, พระยา. คำบรรยายกฎหมายครอบครัว. พระนคร:
โรงพิมพ์คุรุสภา, 2510.

¹ สัมภาษณ์นายอาคม ไชยคำ หัวหน้าแผนกเลขาธิการ สำนักอบรมศึกษากฎหมาย -
แห่งเนติบัณฑิตยสภา 31 มกราคม 2514.

- บันโน สุพรรณศรี. คำบรรยายกฎหมายว่าด้วยธรรมเนียมศาลยุติธรรม. ฉบับที่:
โรงพิมพ์ดำรงธรรม, 2508.
- แสง เปี่ยมศรี. คำบรรยายประมวลกฎหมายที่ดิน. พระนคร: โรงพิมพ์สุทธิ-
สารการพิมพ์, 2504.
- เคื่อน จิตรกร. คำบรรยายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยเอกเทศ -
สัญญา (ซื้อขาย แลกเปลี่ยน ให้เช่าทรัพย์สิน เช่าซื้อ). พระนคร:
โรงพิมพ์มงคลการพิมพ์, 2510.
- ประพนธ์ คาคะมาน. คำบรรยายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง.
พระนคร: แสงทองการพิมพ์, 2513.
- สุทธิวาตนฤพัตติ, หลวง. คำบรรยายประวัติศาสตร์กฎหมาย. ฉบับที่: โรงพิมพ์ -
การพิมพ์ธนบุรี, 2504.
- สกลสัตยาทร, หลวง. คำอธิบายกฎหมายครอบครัว เรียงตามตัวอักษร (ตาม
ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพ 5) พระนคร: แพรวพิทยา,
ม.ป.ป.
- เส็นีย์ ปราโมช, ม.ร.ว. คำอธิบายกฎหมายตัวเงินรวมทั้งเช็ค. พระนคร:
ณดุสิตศึกษา, 2502.
- ประคิษฐ์มนูธรรม, หลวง. คำอธิบายกฎหมายปกครอง. พระนคร: โรงพิมพ์ -
นิติศาสตร์, ม.ป.ป.
- หยุด แสงอุทัย. คำอธิบายกฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีบุคคล ว่าด้วยการ
ขัดกันแห่งกฎหมายและสัญชาติ. พระนคร: โรงพิมพ์รัชการมภ, 2504.
- ประมุด สุวรรณศรี. คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน. พระนคร: โรงพิมพ์ -
อักษรประเสริฐ, 2496.
- ชนมสวัสดิ์ ชมพูนุท, ม.ร.ว. คำอธิบายกฎหมายว่าด้วยมรดก มาตรา 1599 -
1755 พรอมด้วยอรรถาธิบายครบครัน. พระนคร: พิทยาการ, 2507.
- วิจิตร ลุคิตานนท์. คำอธิบายกฎหมายอาญา. พระนคร: บรรณาการ, 2500.

สำนักพิมพ์นิตยบรรณาการ เป็นสำนักพิมพ์หนังสือกฎหมายโดยเฉพาะอีกแห่งหนึ่ง พิมพ์ระ-
มวลกกฎหมายและคำบรรยาย คำอธิบายกฎหมาย ตลอดจนแนวคำถาม-คำตอบขอสอบกฎหมาย
ผู้เขียนหนังสือมีทั้งที่เป็นอาจารย์สอนวิชากฎหมายในสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตย-
สภา, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และนักกฎหมายอื่นๆ ในการเลือกเรื่องที่จะนำมาจัดพิมพ์นั้น
พิจารณาเรื่องที่เป็นตำราหรือหนังสือที่นักศึกษาวิชากฎหมาย ตลอดจนผู้สนใจอื่นๆ จะใช้เป็นคู่มือ
ในการศึกษาและค้นคว้าได้ตามสมควร

สำหรับค่าลิขสิทธิ์ มักจะเป็นการเช่าลิขสิทธิ์โดย ผู้เขียนกับทางสำนักพิมพ์ตกลงกัน
ว่าจะพิมพ์เป็นจำนวนเท่าไร เป็นระยะนานเท่าใด การคิดค่าลิขสิทธิ์มักตกลงกันตามความพอ-
ใจ ไม่มีค่าตอบแทนที่กำหนดแน่นอน ส่วนการที่ผู้เขียนนำมาจ้างพิมพ์นั้น ค่าจ้างพิมพ์เป็นไปตาม
ราคาของตลาด

จำนวนพิมพ์ของหนังสือแต่ละเรื่องประมาณ 1,000 เล่ม ทั้งนี้กำหนดจากจำนวนนัก-
ศึกษาที่จะใช้หนังสืออื่นๆ อีกประการหนึ่งหนังสือกฎหมายจะต้องทันสมัยอยู่เสมอ มักมีการแก้ไข
เพิ่มเติมเป็นประจำ จึงไม่สามารถจะพิมพ์ครั้งเดียวเป็นจำนวนมากๆ ได้

การจำหน่ายของสำนักพิมพ์นิตยบรรณาการ นอกจากจะจำหน่ายเองที่สโมสรเนติบัณ-
ฑิตยสภาแล้ว ยังฝากขายตามร้านหนังสืออื่นๆ โดยทั่วไปอีกด้วย ส่วนใหญ่ผู้ซื้อได้แก่นักศึกษา
วิชากฎหมาย

ตัวอย่างหนังสือที่สำนักพิมพ์นิตยบรรณาการพิมพ์จำหน่าย เช่น

ประมวล สุวรรณศร. คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน. พิมพ์ครั้งที่ 3 แก้ไข-
เพิ่มเติม. ธนบุรี: นิตยบรรณาการ, 2510.

หัตถ์ เนียมกฤษกร, ผู้รวบรวม, กฎหมายที่ดิน มีประมวลกฎหมายที่ดิน และ
คำอธิบายกฎกระทรวง พระราชบัญญัติเกี่ยวกับที่ดิน คำพิพากษาฎีกา
ขอสอบไล่และแนวคำตอบประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 4
(ทรัพย์สิน) และคำพิพากษาฎีกา. ธนบุรี: นิตยบรรณาการ, 2513.

สมิทธี โพธิ์พุ่ม. กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฉบับเตรียมสอบ แนวคำถาม-
คำตอบปัญหาขอสอบไล่ และแนวคำตอบคำพิพากษาฎีกา พ.ศ. 2500-
2504 แก้ไขเพิ่มเติมครั้งที่ 2. ธนบุรี: นิตยบรรณาการ, 2509.

หยุด แสงอุทัย. คำอธิบายกฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีบุคคลว่าด้วยการขัด-
กันแห่งกฎหมายสัญชาติพร้อมด้วยพระราชบัญญัติสัญชาติ พระราชบัญญัติ
ว่าด้วยการขัดกันแห่งกฎหมาย. พิมพ์ครั้งที่ 8 แก้ไขเพิ่มเติม. ธนบุรี:
 นิติบรรณการ, 2513.

วารสาร ในที่นี้จะขอกล่าวถึงแหล่งผลิตวารสารกฎหมายที่ออกอยู่ในปัจจุบันเท่านั้น
 ไม่รวมวารสารที่เลิกไปแล้ว

วารสารกฎหมายโดยตรง มีแหล่งที่ผลิตดังนี้:

- กรมอัยการ - อัยการนิเทศ
- กระทรวงยุติธรรม - คุณพาท
- คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ - นิติศาสตร์
- เนติบัณฑิตยสภา - มทบัณฑิตย
- สมาคมทนายความแห่งประเทศไทย - วารสารทนายความ
- สมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมาย - ^{ของ}วารสาร/สมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมาย
- สำนักกฎหมาย ดร.อุกฤษ มงคลนาวิน - กฎหมายปริทัศน์

วารสารในสาขาอื่นที่มีเรื่องเกี่ยวข้องกับกฎหมาย มีแหล่งที่ผลิตดังนี้:

- กรมการbinพาณิชย์ - ขาวสารการbinพาณิชย์
- กรมการปกครอง - เทศาภิบาล
- กรมตำรวจ - ตำรวจ
- กรมที่ดิน - วารสารที่ดิน
- กรมบัญชีกลาง - วารสารกรมบัญชีกลาง
- กรมแรงงาน - แรงงานสัมพันธ์
- กรมศุลกากร - วารสารศุลกากร
- กรมสรรพากร - สรรพากรสาสน
- กรมสหกรณ์ที่ดิน - สหกรณ์ที่ดินสาร
- กระทรวงมหาดไทย - สารประชาชน

- กองข้าราชการกรศึก กรมการสนเทศ - ข้าราชการการพาณิชย์
 คณะกรรมการตรวจสอบเกี่ยวแกภาษีอากร - วารสาร ก.ศ.ภ.
 คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล - สารศิริราช
 เทศบาลนครกรุงเทพ - วารสารเทศบาลนครกรุงเทพ
 นิติวิทยาศาสตร์สมาคมแห่งประเทศไทย - วารสารนิติวิทยาศาสตร์
 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ - วารสารธรรมศาสตร์
 สันนิบาตเทศบาลแห่งประเทศไทย - นิตยสารท้องถิ่น
 สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน - วารสารข้าราชการ
 สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทน - รัฐสภาสาร
 สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี - ขบวนการประชุมคณะรัฐมนตรี

วรรณกรรมอื่นๆ แหล่งผลิตหนังสืออ้างอิงทางกฎหมาย วิทยานิพนธ์ หนังสือที่ระลึกเนื่องในโอกาสพิเศษต่างๆ และหนังสือแจกงานศพ หรืออื่นๆ นั้น มีทั้งหน่วยราชการ เนติบัณฑิตยสภา สำนักพิมพ์และเอกชน จะขอยกตัวอย่างแหล่งผลิตพร้อมทั้งชื่อหนังสือและพิมพ์ลักษณ์ แยกตามลักษณะของหนังสือดังนี้:

หนังสืออ้างอิงกฎหมาย ตัวอย่างเช่น

นารถ จันทรสันติ. พจนานุกรมศัพท์กฎหมาย อังกฤษ-ไทย พร้อมควยลำดับ -
มาตราในประมวลกฎหมายอาญา. พระนคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย
 ธรรมศาสตร์, 2498.

ประสิทธิ์ แสขศิริ. พจนานุกรมกฎหมาย. พระนคร: โรงพิมพ์กฤษณกรณ์,
 2504.

เดมิ่ง, อาร์.ซี. English-Siamese Legal-Business Vocabulary.
 เชียงใหม่: โรงพิมพ์อเมริกัน, 2473.

ศัพท์กฎหมาย; อนุสรณ์ในงานฉาปนกิจศพนายยอน เคนนี 6 พ.ค. 2502.
 พระนคร: โรงพิมพ์พิมพ์ไไล, 2502.

คุณากรณพิทาร์ณ, พระ, ผู้รวบรวม. ราชทินนามผู้พิพากษา. พิมพ์แจกในงาน
 ถวายฉาพระกฐินพระราชทาน... พระนคร: กระทรวงยุติธรรม

ศาลคดีเด็กและเยาวชนกลาง, 2513.

สำนักนายกรัฐมนตรี สำนักงานสภาวิจัยแห่งชาติ กองประมวลและประสานงาน.
ทำเนียบผู้ทรงคุณวุฒิในประเทศไทย (ฉบับชั่วคราว) สาขานิติศาสตร์.
พระนคร, 2507.

ธรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัย กอทองสมุด. คณบดีราชกิจจานุเบกษา. (แผนก
กฤษฎีกา) พระนคร, 2514.

เสถียร วิชัยลักษณ์. สารบัญคณกฤษฎายไทย: คู่มือคณกฤษฎายไทยสมัยกรุง -
รัตนโกสินทร์ถึงกุมภาพันธ์ 2484. พระนคร: นิติวาณิช, 2484.

อัยการ, กรม. กระทรวงมหาดไทย. สารบัญคณกฤษฎายตั้งแต่ พ.ศ. 2502 ถึง
พ.ศ. 2508. พิมพ์ครั้งที่ 1. พระนคร: 2509.

วิทยานิพนธ์

ตัวอย่างเช่น

กล่อม อิศรพันธ์. "หลักทั่วไปว่าด้วยความรับผิดชอบทางละเมิด." วิทยานิพนธ์
ปริญาามหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2497
(อัครสำเนา).

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. "นุ้เริ่มเบิก: อาชญากรสงครามนาชีกกับกฎหมายระหว่าง-
ประเทศ." วิทยานิพนธ์ปริญาามหาบัณฑิต แผนกวิชาความสัมพันธระ -
หว่างประเทศคณะรัฐศาสตร์จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, 2507(อัครสำเนา)

ชนุคม ศรีปราบ. สรรพสามิต วิทยานิพนธ์สถิตிரายได้ พระราชบัญญัติ พระราช-
กำหนด กฎกระทรวง. พระนคร: ห้างหุ้นส่วน 99 เอเยนซี, 2513.

เชต นาวารัตน์. "ความรับผิดชอบทางแพ่งของรัฐต่อคนต่างดาว." วิทยานิพนธ์
ปริญาามหาบัณฑิต แผนกวิชารัฐศาสตร์การทูต คณะรัฐศาสตร์ มหาวิท-
ยาลัยธรรมศาสตร์, ม.ป.ป. (อัครสำเนา)

ทรงศรี อาจอรุณ. การแก้ไขสนธิสัญญาว่าด้วยสิทธิสภาพนอกอาณาเขตกับประ-
เทศมหาอำนาจในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว.
พระนคร: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2506.

- พล วงศ์พรหม. "กฎหมายอาญาพิศดารว่าด้วยเจตนา." วิทยานิพนธ์ปริญญา-
มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ม.ป.ป. (อัคร-
สำเนา)
- พิพัฒน์ จักรางกูร. "การรับทรัพย์สิน." วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต คณะ -
นิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ม.ป.ป. (อัครสำเนา)
- มานะ พิทยากรณ์. "ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ลักษณะเช่าซื้อ." วิทยา-
นิพนธ์ปริญญาตรีบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
2512. (อัครสำเนา)
- วิวิทย์ จตุปาริสุทธิ. "วิวัฒนาการว่าด้วยการลงโทษและการปฏิบัติของผู้ถูกกักกัน
ตามประมวลกฎหมายอาญา" วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต คณะรัฐ -
ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ม.ป.ป. (อัครสำเนา)
- สุริยะ โรจนพุทธิ. "การระงับข้อพิพาทโดยทางศาลยุติธรรมระหว่างประเทศ"
วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
2512. (อัครสำเนา)

หนังสือคำถามและคำตอบขอสอบวิชากฎหมาย ตัวอย่างเช่น

- ธรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัย. คณะกรรมการนักศึกษาประจำคณะนิติศาสตร์.
แนวคำตอบขอสอบนิติศาสตร์วิชาหุ้นส่วน, ตัวเงินประกันภัย. พระ-
นคร: โรงพิมพ์อักษรสาส์น, 2503.
- ธรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัย. คณะนักศึกษานิติศาสตร์. รวมคำถามและแนว-
คำตอบขอสอบไล่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยนิติกรรมและ
สัญญา. พระนคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2503.
- ธรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัย. คณะนิติศาสตร์. การสอบความรู้ชั้นปริญญาตรี
คณะนิติศาสตร์ สมัยการศึกษาปี 2505. พระนคร: โรงพิมพ์มหาวิท-
ยาลัยธรรมศาสตร์, 2506
- ธรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัย. คณะนิติศาสตร์. คู่มือวิธีพิจารณาความแพ่งฉบับ
เตรียมสอบ, โดย สมศักดิ์ ชาญควายกิจ และ วินัย กันนะ.

พระนคร: โรงพิมพ์สุทธิสารการพิมพ์, 2506.

เนติบัณฑิตยสภา, สำนักอบรมศึกษากฎหมาย. คำถามและแนวคำตอบข้อสอบสำนัก
อบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา. พระนคร, 2508-(รายปี)

รายงาน ตัวอย่างเช่น

การต่างประเทศ, กระทรวง. รายงานคณะผู้แทนไทยในการประชุมสมัชชาสห -
ประชาชาติสมัยสามัญครั้งที่ 14 พ.ศ. 2502. พระนคร, 2503.

เอกสารการสัมมนา เช่น

เนติบัณฑิตยสภา, สำนักอบรมศึกษากฎหมาย. การสัมมนากฎหมายธุรกิจของเนติ -
บัณฑิตยสภา ณ โรงแรมเชอราตัน 21-25 มิถุนายน 2514. พระ -
นคร, 2514. (อีกสำเนา)

หนังสือแจกงานศพ

บางเล่มมีเรื่องของกฎหมายตลอดทั้งเล่ม แต่บางเล่มมีเพียงบางส่วน ผู้
จัดพิมพ์มักเป็นเอกชน ตัวอย่างเช่น

ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพขุนประสาธจรรรยา (ชอบ ทวีโลก). สนบุรี:
โรงพิมพ์คำรงค์ธรรม, 2503.

(มีเรื่อง "สิ่งที่หายากควรทราบ" โดย นลินี บัณฑิตวงศ์)

ที่ระลึกในงานฌาปนกิจศพนางสกลยุทธิกิจ (พุก หงษ์ทอง). พระนคร: ชัยชนะ -
บลิ๊อคและการพิมพ์, 2508.

(มีเรื่อง "นิติกรรมเกี่ยวกับที่ดิน" โดย จินดา ทัศนานุชดี)

ที่ระลึกในงานฌาปนกิจศพนายชวย วีระโสภณ. พระนคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิ -
วพร, 2509.

(มีเรื่อง "คำแนะนำเรื่องการทำพินัยกรรม" โดย สอาด นาวิเจริญ)

ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพพระยาทรงสุรรัฐฎ์ (อวน บุนนาค). สนบุรี:
โรงพิมพ์เจริญสิน, 2506.

(มีพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการ 2504;
ระเบียบการเบิกจ่ายเงินจากคลัง 2504; ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี
ว่าด้วยการคลัง 2498 ฯลฯ)

ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ พล.ต.ท.หลวงราชจบแดน (ภู ภูรัต).

พระนคร: กิมหลี่หงวน, 2504.

(มี "พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลคดีเด็กและเยาวชน พ.ศ. 2499."; " ผู้โอน
กับผู้รับโอน" โดย ธวัช บุญมานิตย์)

ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพอำมาตย์โท พระพิสิริโลหาร (หนุณ วิ-

มุกตะนันทน), ม.ป.ท., 2511.

(มี "พระราชบัญญัติแระ พ.ศ. 2510")

หนังสือที่ระลึกในโอกาสพิเศษต่างๆ ตัวอย่างเช่น

ที่ระลึกในการประกอบพิธีเปิดอาคารที่ทำการศาลคดีเด็กและเยาวชนจังหวัดศรีนคร-
ราชสีมา. พระนคร 2507.

(มีเรื่อง "การแก้ไขเด็กกระทำความผิด" พร้อมทั้งตัวอย่างคดี คำฟ้อง
และคำพิพากษา).

ที่ระลึกในการเสด็จพระราชดำเนินทรงประกอบพิธีเปิดอาคารที่ทำการศาลแพ่ง -
และศาลฎีกา วันพุธที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ. 2506. พระนคร: โรง-
พิมพ์ชวนพิมพ์, 2506.

(มีเรื่อง "กระทรวงยุติธรรมกับการพัฒนานโยบายความมั่นคงของชาติ"
โดย พระยาอรรถการีย์นิพนธ์; "วัฒนธรรมทางการศาล" โดย กระทรวง
ยุติธรรม; "กิจการศาลยุติธรรมเป็นมรดกอันมีค่าส่วนหนึ่งของ
ชาติ" โดย พระบาลลหุธรรมประคัลภ์; และ "เอกราชในการศาล"
โดย หลวงจักรประณีศรีศีลวิสุทธิ เป็นอาทิ)

ที่ระลึกในพิธีเปิดอาคารที่ทำการศาลจังหวัดและศาลแขวงลำปาง 21 ก.พ. 2510.

พระนคร: โรงพิมพ์ไทยลานนา, 2510.

(มีเรื่อง "ประวัติศาลยุติธรรมไทย" โดย บันโน สุขทรศนีย์; -
"เรื่องนารูจากคำพิพากษาศาลฎีกา" โดย ภิญโญ ภูประเสริฐ และ
"กฎหมายประจำบ้าน").

ที่ระลึกวันพระเจ้ากรุงธนบุรี 28 ธ.ค. 2499. พระนคร: โรงพิมพ์กฤษณฉกรรจ์,
2499.

(มีเรื่อง "ผลประโยชน์ของเทศบาล" โดย เฉลิม จารุทวี; "เทศ-
บัญญัติเทศบาลนครธนบุรี").

ที่ระลึกงานฉลองบัณฑิตนิทัศน์ศาสตร์ 2508. พระนคร: โรงพิมพ์มิตรสยาม, 2509.

(มีเรื่อง "หลักวิชาว่าความ" โดย พระยานิติศาสตร์ไพศาลย์; "สิทธิ
ของนายไทยในการพบลูกความซึ่งถูกขังในคดีอาญา" โดย มารุต -
บุญนาค).

ธรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัย. ที่ระลึกวันสถาปนามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

(รายปี)

(มีเรื่อง "เรื่องของผู้เป็นทนายความ" โดย ถวิล พิมพ์หิน; "ข้อเสนอ-
นำบางประการในการศึกษากฎหมาย" โดย ประภาศน์ อวยชัย เก็น

สภา: แด่ความคิดเห็น (อาทิ)
ในการผลิตหนังสือกฎหมาย

จากการสัมภาษณ์นักกฎหมายผู้เขียนหนังสือและบทความทางกฎหมาย ผู้รวบรวม และ
ผู้พิมพ์จำหน่ายเพื่อศึกษาถึงสภาวะและความคิดเห็นเกี่ยวกับการผลิตหนังสือกฎหมาย ส่วนใหญ่
ความเห็นไปในแนวเดียวกัน ความคิดเห็นที่ได้มีดังนี้คือ:

ศาสตราจารย์จิตติ ทิงศภัทัย¹ ให้ความเห็นว่า

ตำรากฎหมายไทยยังขาดอยู่มาก เนื่องจากผู้เขียนหนังสือกฎหมายที่มีอยู่ในเวลานี้
แต่ละท่านมีงานประจำมากอยู่แล้ว ไม่สู้มีเวลาพอที่จะเขียนตำรา ผู้ที่มีทั้งความรู้ ประสบการณ์
และเวลาพอที่จะเขียนตำรากฎหมายได้ คือข้าราชการบำนาญ หากท่านเหล่านั้นยังแข็งแรง
และมีใจรักที่จะเขียน สถาบันการศึกษาวิชากฎหมายสามารถสนับสนุนการผลิตหนังสือกฎหมายได้
โดยรับจัดพิมพ์และจำหน่ายคั้งที่ทำอยู่ในปัจจุบัน การจัดพิมพ์และจำหน่ายนี้เป็นการสะดวกแก่ -

¹จิตติ ทิงศภัทัย น.บ., น.ม., LL.M. (Magna Cum Laude) S.M.U.
คณบดีคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ผู้เขียน ต่างกับการที่ผู้เขียนต้องพิมพ์เองซึ่งทำให้งานมากขึ้น และมีประสบการณ์ในการจำหน่าย การส่งเสริมควยวิชั่น เช่น การที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์สนับสนุนอาจารย์ที่ยังมีคุณวุฒิน้อยให้ไปศึกษาต่อ ณ ต่างประเทศ และกลับมาเป็นอาจารย์ประจำ จะทำให้อาจารย์มีเวลาศึกษาคนควาเพื่อเขียนตำรามากขึ้น แต่อาจบกพร่องบ้างในข้อที่ขาดประสบการณ์

ศาสตราจารย์ ดร. หยุค แสงอุทัย¹ ให้ความเห็นว่า

วงการกฎหมายของไทยเรายังขาดแคลนตำรากฎหมายอยู่ ทางค่านักศึกษาต้องการตำราเรียน และนักกฎหมายอื่นๆ ต้องการหนังสือกฎหมายในแขนงที่ตนใช้อยู่ซึ่งมีลักษณะสั้นกระชับรัดกุมและสามารถจะคนใดอย่างรวดเร็ว ในขั้นต้นนักศึกษาต้องการตำรากฎหมายที่ค้ำสำหรับยึดเป็นหลักในการปูพื้นฐานความรู้ ต่อจากนั้นจึงอ่านเพิ่มเติมจากวารสารและหนังสืออื่นๆ การปลูกฝังนิสัยในการรักการอ่านและการซื้อหนังสือให้แก่ักศึกษา ทำให้ผู้ศึกษาออกหนุนซื้อ ผู้เขียนและผู้พิมพ์จะได้สามารถผลิตหนังสือออกมาได้ เพราะเมื่อพิมพ์แล้วจำหน่ายได้ แต่ในขณะที่เดียวกันผู้เขียนก็ควรเขียนด้วยใจรัก ไม่คิดยึดการเขียนตำราเป็นอาชีพ การเขียนตำราเป็นอาชีพย่อมไม่เป็นการดีแก่ประเทศชาติ ไม่ควรนึกถึงค่าตอบแทนเป็นสำคัญ ควรพอใจเพียงใช้เป็นค่าใช้จ่ายในการคนควาและเขียนเท่านั้น

การเขียนหนังสือแต่ละเล่มจะต้องคำนึงถึงวัตถุประสงค์ว่าจะเขียนเพื่อให้ใครอ่าน หากผู้เขียนมีความคิดริเริ่มเขียนเรื่องใหม่ๆ ก็จะต้องใช้เวลาคนความากและได้หนังสือที่มีคุณค่า

การแปลกฎหมายจากต่างประเทศก็สมควรทำ แต่ต้องใช้ความระมัดระวังในการแปลเป็นอย่างมากทั้งในด้านความถูกต้องของการแปล การใช้ภาษาที่สละสลวย ตลอดจนการเลือกเรื่องที่จะแปล.

อาจารย์สง่า ลีนะสมิต² ให้ความเห็นว่า

ผู้เขียนจะต้องมีแรงจูงใจ ในมหาวิทยาลัยที่มีนักศึกษามาก อาจารย์ย่อมมีกำลังใจ

¹ หยุค แสงอุทัย น.บ., นิติศาสตรบัณฑิต(กิติมศักดิ์), Dr. Jur. (Magna Cum Laude) Berlin.

² สง่า ลีนะสมิต น.ม., คณบดีคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ที่จะเขียน เพราะเหตุว่าเมื่อเขียนแล้วจำหน่ายได้ ย่อมเป็นแรงสนับสนุนอย่างหนึ่ง ขอตกลง
ระหว่างมหาวิทยาลัยรามคำแหงที่กำหนดให้อาจารย์ทุกคนเขียนตำรา และการที่คณะนิติศาสตร์
พยายามหาอาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิมาสอนยอมทำให้มีการผลิตตำราที่ดีใหม่ๆ เพิ่มขึ้น ตำรากฎหมาย
เท่าที่มีในปัจจุบันนี้ยังไม่เพียงพอ

ดร. อุกฤษ มงคลนาวิน¹ ให้ความเห็นว่า

หนังสือกฎหมายยังมีจำนวนน้อยเกินไป โดยเฉพาะตำรามิไม่เพียงพอ การเขียน-
หนังสือใหม่น้อยและมักจะซ้ำกับหนังสือที่มีอยู่แล้ว ผู้เขียนส่วนมากเป็นผู้พิพากษา การเขียนจึง
หนักไปทางคานการอ้างคำพิพากษา ทางคานทฤษฎียังไม่กว้างเท่าที่ควร

ผู้เขียนหนังสือกฎหมายควรเป็นอาจารย์สอนกฎหมายที่มีเวลาคนความมากพอ และ
ควรคนจากตำราต่างประเทศด้วย ขณะนี้อาจารย์ผู้สอนกฎหมายส่วนใหญ่มีงานสอนมากอยู่แล้ว
ไม่ค่อยมีเวลาคนควา เนื่องจากเป็นอาจารย์พิเศษซึ่งมีงานประจำเต็มมือ มหาวิทยาลัยเพิ่งเริ่ม
มีอาจารย์ประจำไม่นาน อาจารย์ประจำมีจำนวนน้อย และส่วนมากมีประสบการณ์และความเชื่อ-
ถือน้อย จึงยังไม่กล้าเขียนตำราขึ้น อาจารย์ผู้ใหญ่ซึ่งมีประสบการณ์และได้รับความเชื่อถือ
เป็นอย่างดีแล้วก็มักไม่มีเวลาเขียน

ทางที่จะปรับปรุงการผลิตหนังสือกฎหมายอาจทำได้โดยให้มีความร่วมมือระหว่าง
อาจารย์ผู้ใหญ่และผู้น้อยซึ่งจะทำให้ได้ทั้งประสบการณ์และทฤษฎี ถ้าเป็นไปได้หากทางมหาวิท-
ยาลัยจะรับอาจารย์กฎหมายอาจขอความร่วมมือจากกระทรวงยุติธรรมและกรมอัยการขอให้ผู้
จะเป็นอาจารย์ได้มีโอกาสอบรมทางด้านผู้พิพากษาและอัยการเป็นเวลา 1-2 ปี แล้วจึงกลับมา
เป็นอาจารย์โดยปรับคุณวุฒิให้เหมาะสม

วารสารก็เป็นสิ่งที่ควรส่งเสริมอย่างมาก เพราะให้ความรู้และการศึกษาค้นคว้าทาง
วิชาการอย่างกว้างขวางและทันสมัยมากกว่าตำรา นับเป็นแหล่งความรู้ที่สำคัญมาก

สำนักกฎหมาย ดร. อุกฤษ มงคลนาวิน ตระหนักถึงความสำคัญของการผลิตหนังสือ
กฎหมายที่ได้มาตรฐาน จึงดำริจะตั้งมูลนิธิ "นิติศาสตร์" ขึ้น มีวัตถุประสงค์ที่จะเผยแพร่ส่งเสริม

¹ อุกฤษ มงคลนาวิน น.ป., สส.ป., Docteur-en-Droit (Paris),
อาจารย์แผนกวิชานิติศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วิชาการด้านกฎหมายแก่ประชาชน หาสมาชิกจากนักกฎหมายที่สนใจ ประารถนาที่จะเผยแพร่ส่งเสริมความรู้ทางนิติศาสตร์โดยไม่หวังผลตอบแทน สมาชิกนี้ควรมีทั้งนักกฎหมายผู้มีคุณวุฒิ และประสบการณ์สูง ผู้ที่เพิ่งจบการศึกษาซึ่งมีความคิดริเริ่มและกระตือรือร้นที่จะทำงานด้านนี้อย่างจริงจัง โครงการของมูลนิธิคือ การเขียน แปล และเรียบเรียงตำราและหนังสือกฎหมายอื่นๆ ที่น่าสนใจออกจำหน่าย รายได้จากการนี้จะนำมาเป็นทุนในการพิมพ์ตำราอื่นๆต่อไปส่วนหนึ่งอีกส่วนหนึ่งจะนำไปอุดหนุนนักศึกษานิติศาสตร์ อาจจัดให้มีการประกวดบทความทางกฎหมายในหมู่นักศึกษากฎหมายและนักกฎหมายโดยจัดให้มีรางวัลเพื่อแสดงเกียรติคุณ มูลนิธินี้จะทำหน้าที่เป็นสถาบันวิจัยกฎหมายซึ่งจะผลิตหนังสือกฎหมายออกเผยแพร่ไ้มาก งานที่เริ่มทำไปบ้างแล้วคือการจัดทำตำรา โดยความร่วมมือระหว่างอาจารย์ผู้อาวุโสและนักกฎหมายใหม่ๆ ภายใต้คำแนะนำของอาจารย์ผู้อาวุโสเหล่านั้น

นายสุจริต ถาวรสุข¹ ให้ความเห็นว่า

เท่าที่ได้เขียนหนังสือ ทั้งหนังสือเล่มและบทความรวมทั้งสิ้นประมาณ 70-80 เรื่อง นั้น เขียนเนื่องจากมีใจรักการเขียน ส่วนหนึ่งของงานเขียนด้านกฎหมายได้แก่เรื่อง ทัศนคติ ความพิสดาร เล่ม 1 ศาลเยาวชน การจัดศาลหัวเมืองครั้งแรก ประมวลข้อสอบตุลาการ คู่มือตุลาการ วิทยาทูลการ ประมวลสุภาษิตสังคม การเมืองและกฎหมาย พจนานุกรมศัพท์แยกประเภท (Student's Classified Vocabulary) บทละครโทรทัศน์เรื่อง "คดีพระยอดเมืองขวาง" และแก้ไขปรับปรุงตำราอาชญาวิทยาของ มจ.สกลวรรณกร วรวรรณ เป็นต้น

การเขียนหนังสือแต่ละเล่มต้องใช้เวลาคนคว้านาน ผู้เขียนจึงต้องมีใจรักการค้นคว้าและการเขียนอย่างแท้จริง รวมทั้งต้องเสียสละ อุตส่าห์เพื่อการนี้ ในการค้นคว้าเพื่อเขียนต้องซื้อหนังสือเพื่อศึกษาคนคว้าเป็นเงินจำนวนมีไชน้อย แต่เมื่อขายลิขสิทธิ์แก่สำนักพิมพ์แต่ละครั้งจะมีราคาราว 7,000-8,000 บาท การพิมพ์จำหน่ายเองมักต้องใช้เวลาจำหนายนานจึงจะได้รับเงินค่าหนังสือ ส่วนการขายลิขสิทธิ์ตัดปัญหारेื่องการจำหน่าย อาจจะได้ค่าลิขสิทธิ์น้อยกว่าที่จะจำหน่ายเองแต่ก็ได้เป็นเงินก้อน อย่างไรก็ตามผู้เขียนหนังสือกฎหมายจะ

¹ สุจริต ถาวรสุข ร.ม., ศ.ม. ผู้พิพากษาศาลอาญา

หวังที่จะได้อะไรจากการเขียนหนังสือนั้นเป็นการยาก ทั้งนี้เนื่องจากตลาดจำหน่ายยังแคบ จำนวนพิมพ์แต่ละครั้งอย่างมากมายราว 3,000 ฉบับ ผู้ที่มีนิสัยรักการอ่านอย่างจริงจังมีไม่มาก การอ่านจึงมักอ่านเฉพาะเท่าที่จำเป็น เช่น นักศึกษาวิชากฎหมายมักอ่านเฉพาะหนังสือที่ใช้ในการสอบเท่านั้น และมักชอบอ่านแต่เรื่องสั้นๆ ไม่ชอบอ่านหนังสือที่บรรยายละเอียด หนังสือเชิง - รายละเอียดจึงจำหน่ายยาก หากมีผู้นิยมอ่านเป็นจำนวนมาก การจัดทำและจำหน่ายจะสะดวกขึ้น ผู้เขียนและผู้จัดพิมพ์ย่อมมีกำลังใจเพิ่มขึ้น

ตำรากฎหมายสมัยใหม่ยังมีน้อย หนังสือตำรากฎหมายเก่าๆซึ่งเริ่มเฟื่องฟูในรัช - กาลที่ 5 สูญหายไปเป็นอันมาก นอกจากนี้ในปัจจุบันทางราชการยังใช้ระบบทำลายเอกสารของ ทางราชการ เนื่องจากไม่มีเนื่อที่และงบประมาณในการเก็บรักษา นับว่าเป็นการทำลายอย่าง ใหญ่หลวงต่อเอกสารซึ่งต่อไปภายหน้าจะเป็น เอกสารประวัติศาสตร์ของชาติ หนังสือกฎหมาย ซึ่งมีรากฐานอย่างค้ำถั่งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควร เนื่องจากการดำเนินงานสืบ เนื่องต่อกันของไทยเรายังมีน้อยมาก และอาจกล่าวได้โดยเฉียบขาดว่าเรายังขาดการจัดนิ - ทรรศการทางกฎหมาย

การค้นคว้าที่ไม่ละเอียดถี่ถ้วนซึ่งเพียงพอเป็นอันตรายของการเขียนหนังสือกฎหมาย การศึกษากฎหมายไทยโดยอาศัยตำราต่างประเทศเป็นส่วนมากย่อมก่อให้เกิดความผิดพลาดได้ ง่ายเช่นอาจว่า "ศาลมีอำนาจเด็ดขาดในการพิจารณาพิพากษาคดี" มาจากมองเตสกีเยอ (Montesquieu) แต่อันที่จริงความจริงนี้มีปรากฏอยู่ในกฎหมายตราสามดวงลักษณะพระธรรมนูญ และอำนาจศาลควย

อุปสรรคอย่างหนึ่งของการเขียนหนังสือกฎหมายคือ ความขาดแคลนแหล่งค้นคว้า หนังสือประกอบการค้นคว้ามีไม่มากพอ หองสมุดควรจัดทำตำราที่ดีในสาขาวิชาต่างๆไว้ให้ครบ ถ้วน จัดเก็บเพื่อให้ผู้ใช้ได้ใช้โดยสะดวก และมีบรรณารักษ์ผู้ทรงคุณวุฒิเป็นผู้ดำเนินงาน ซึ่งจะ เป็นส่วนช่วยที่สำคัญในการค้นคว้าของนักกฎหมาย เท่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ก็กิจการหองสมุดยังไม่พัฒนาเท่าที่ควรจะเป็น ทั้งที่ได้มีการก่อกำขึ้นอย่างจริงจังตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 แต่กระทั่ง ทุกวันนี้หน่วยงานของกระทรวงมหาดไทยและสำนักงานต่างๆส่วนใหญ่ยังไม่เห็นความสำคัญ ของหองสมุด

ทางที่จะส่งเสริมการเขียนหนังสือกฎหมายให้เฟื่องฟูขึ้นทำได้โดยมีเครื่องจูงใจและ
 ตอบแทนพอสมควร การเปิดการเรียนวิชากฎหมายให้กว้างขวางขึ้น ก็จะเป็นช่องทางให้มีการ
 ผลิตหนังสือตำรากฎหมายกว้างขวางยิ่งขึ้น

อาจารย์ชานินทร์ ทรัพย์วิเชียร¹ ให้ความเห็นว่า

วรรณกรรมกฎหมายไทยไม่รุ่งเรืองเท่าที่ควรจะเป็น เพราะ (ก) ขาดการ -
 สนับสนุนจากทุกด้าน ทั้งหน่วยราชการและสถาบันต่าง ๆ เท่าที่สนับสนุนอยู่ เช่น จัดพิมพ์และ
 ให้อาจารย์เขียนขึ้นยังไม่พอ ไม่คุ้มกับแรงงานและเวลาที่นักกฎหมายลงไป เมื่อเทียบกับการหา
 รายได้จากทางอื่น ซึ่งในการทำงานอื่น สามารถจะทำงานที่เบากว่า มีรายได้ดีกว่า เร็ว
 และแน่นอนกว่า และ (ข) ในวงการจัดการศึกษากฎหมาย ขาดการวางแผนพัฒนาแห่งชาติ
 ในด้านฟื้นฟูกฎหมาย

เท่าที่จัดทำกันในทุกวันนี้ ต่างคนต่างจัดทำกันไปตามมีตามเกิด ตามแต่ว่าใครมีใจ
 รักด้านการคนควาและเขียน ก็ทำกันไป ใครมีความระลึกถึงหน้าที่ของผู้สอนก็เรียบเรียง -
 คำราไป

ห้องสมุดกฎหมายควรมีบทบาทอย่างสำคัญในการส่งเสริมการผลิตวรรณกรรมกฎ-
 หมายได้ โดยร่วมมือกับสถาบันและสมาคมทางกฎหมาย ควรจัดรางวัลให้สำหรับหนังสือกฎ-
 หมายที่ดีเด่นที่สุดในรอบปี หรือทุกสอง หรือสามปี เพื่อเป็นแรงคลใจให้นักกฎหมายสนใจใน
 เรื่องวรรณกรรมกฎหมายมากขึ้น มิใช่เฉพาะแต่ในหมู่ผู้เขียน แต่จะเป็นการทำให้หนังสือที่ดี
 เด่นแพร่หลายขึ้นอีกทางหนึ่งด้วย หนังสือที่จะพิจารณาจัดรางวัลให้ อาจแบ่งประเภทออก
 เป็นตำรากฎหมาย บทความกฎหมาย และหมายเหตุคำพิพากษาคดีที่ดีที่สุดในรอบปี ตั้งแต่คณะ-
 กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิสูงทางกฎหมาย โดยความร่วมมือของบรรณารักษ์ พิจารณาวรรณกรรม
 แต่ละแบบดังกล่าว ซึ่งมีคุณค่า จัดรางวัลให้และประกาศเกียรติคุณโดยไม่จำเป็นต้องจัดให้มีการ
 ประกวด เนื่องจากผู้เขียน ซึ่งมีอาวุโสมักไม่ต้องการสงงานเขาประกวด

¹ ชานินทร์ ทรัพย์วิเชียร ฐ.บ., น.บ. (Gray's Inn) LL.B. (London)
 ผู้ช่วยผู้พิพากษาศาลฎีกา

นอกจากนี้ควรจัดให้มีการประกวดบทความกฎหมายในหมู่นักศึกษา โดยจัดหารางวัล
ตอบแทนตามสมควร วรรณกรรมที่ดีเกินควรเสนอแนะและส่งเสริมให้สถาบันที่เกี่ยวข้องจัดพิมพ์
เผยแพร่ ส่วนค่าใช้จ่ายในการจัดเงินรางวัลและอื่น ๆ หวังสมุคกฎหมายอาจขอความร่วมมือจาก
องค์กรธุรกิจซึ่งพร้อมที่จะให้ความร่วมมือ เช่น มุลนิธิเอเชีย มุลนิธิฟอร์ด มุลนิธิร็อกกี้เฟล-
เลอร์ และธนาคารพาณิชย์ต่าง ๆ

กิจกรรมดังกล่าวนี้ในต่างประเทศได้จัดทำมาแล้ว เช่นในสหรัฐอเมริกา ผู้พิพากษา
ท่านหนึ่งชื่อ Ross ได้ตั้งทุนเพื่อการประกวดเรียงความกฎหมายขึ้นเป็นประจำ เรียกว่า
Ross Essay Contest เป็นเงินรางวัลประมาณ 10,000 ดอลลาร์ หรือ
ประมาณ 300,000 บาท สำหรับบทความกฎหมายที่ดีเกินในรอบปี โดยให้วารสาร
เนติบัณฑิตยสภาอเมริกัน (American Bar Association Journal) เป็นผู้พิจารณา
ในอังกฤษมีกิจกรรมที่ส่งเสริมค่านกฎหมายเช่นกัน เป็นต้นว่ามิสแฮมลิน (Miss Hamlyn)
บุตริที่นายความผู้หนึ่งทำพินัยกรรมมอบทรัพย์ให้จัดตั้งทรัสต์เพื่อให้มีการประกวดทางกฎหมายปีละ
เรื่อง โดยเชิญนักกฎหมายที่มีชื่อเสียงมาแสดงปาฐกถา และได้จัดทำกันมาเป็นประจำ เป็น
เวลา 20 ปีเศษแล้ว จนเป็นที่นิยมอย่างยิ่งในวงก้ารวชิษากฎหมายในอังกฤษปัจจุบัน หวังสมุค
ของเราอาจจัดให้มีกิจกรรมเช่นเดียวกันนี้ขึ้น คือ จัดประกวดในหัวข้อกฎหมายที่น่าสนใจปีละ
เรื่อง โดยตอบแทนด้วยค่าป่วยการที่คุ้มค่า และจัดพิมพ์เรื่องที่ประกวดนั้นออกเผยแพร่

สิ่งที่สำคัญที่สุดก็คือควรมีการจัดวางแผนพัฒนาและฟื้นฟูวรรณกรรมกฎหมายแห่งชาติขึ้น
โดยสถาบันจัดการศึกษากฎหมายทุกสถาบันต้องร่วมกันพิจารณาปัญหาการขาดแคลนวรรณกรรม
กฎหมายนี้ และจะหาช่องทางแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าและวางแผนการระยะยาวอย่างไร ใน
เรื่องนี้หวังสมุคกฎหมายของแต่ละสถาบันควรมีบทบาทสำคัญ และควรรับผิดชอบในงานนี้ในฐานะ
เป็นเจ้าของเรื่องรับผิดชอบในเรื่องนี้โดยตรง

อาจารย์คมกริช วัฒนเสถียรให้ความเห็นว่า

นักศึกษากฎหมายควรได้รับการสนับสนุนให้อ่านมากขึ้นโดยไม่จำกัดเฉพาะหนังสือตำราที่อาจารย์ผู้สอนเขียนเท่านั้น เพราะการอ่านมากทำให้ได้ทัศนคติที่ดีและได้ความคิดที่กว้างขวาง นอกจากการเรียนในชั้นเรียนแล้วจึงควรมีการสัมมนาและค้นคว้าด้วย

ผู้เขียนหนังสือหรือผู้พิมพ์ หากไม่ใช่อาจารย์ซึ่งสอนในสถาบันการศึกษากฎหมายมักไม่ค่อยได้รับความสนใจ ผู้เขียนหนังสือกฎหมายมีน้อย เหตุประการหนึ่งคือ เกรงความผิดพลาดซึ่งจะมีผลกระทบต่ออันเป็นอันมาก การเขียนต้องการความรู้ความชำนาญและการค้นคว้าที่เพียงพอ ผู้เขียนต้องแน่ใจจริง ๆ ว่าขอเขียนของตนถูกต้อง ในปัจจุบันจึงมีเพียงผู้รวบรวมหนังสือกฎหมายเป็นส่วนมาก

สำหรับวารสารกฎหมายนี้มีมาตรฐานดีแล้ว แต่การเผยแพร่ยังน้อย วารสารกฎหมายที่หน่วยราชการเป็นผู้ออก คณะผู้จัดทำมักมีงานประจำทำให้ไม่สามารถทำงานด้านนี้ได้เต็มที่ ผู้ที่วารสารควรมีเวลาทำวารสารแต่เพียงอย่างเดียวเพื่อให้ได้ผลดีที่สุด วารสารบางอย่างเช่นคุณพาท และอัยการนิเทศเป็นที่สนใจของนักกฎหมายทั่วไปอย่างมาก จึงน่าจะเป็นการสมควรที่จะอนุญาตให้เผยแพร่ได้อันจะเป็นประโยชน์ต่อบุคคลอื่นเป็นจำนวนมาก ข้อจำกัดอีกประการหนึ่งสำหรับความรุ่งเรืองของวารสารคือ ฎหมายการพิมพ์ซึ่งห้ามออกวารสารหรือหนังสือพิมพ์ใหม่ ทำให้การออกวารสารใหม่ทำได้ยาก

อนึ่ง ราชกิจจานุเบกษาและคำพิพากษาศาลฎีกายังไม่แพร่หลายมากนัก หากอนุญาตให้เอกชนรับไปจำหน่ายอาจจะแพร่หลายยิ่งขึ้น

¹ คมกริช วัฒนเสถียร น.บ., น.ย.ท., M.Sc. (Wisconsin) LL.M. (Harvard)
อดีตหัวหน้ากองคุมประพฤติ ศาลคดีเด็กและเยาวชนกลาง

รศ. เสถียร วิจัยลักษณะ¹ ให้ความเห็นว่า

ผู้รวบรวมหนังสือกฎหมายต้องใช้ความพยายามอย่างมากในการค้นคว้ารวบรวม ตลอดจนการตรวจอักษรในการพิมพ์ หนังสือบางเล่มอาจต้องใช้เวลานาน เช่น "สารบัญกฎหมาย" ซึ่งกำลังจะจัดพิมพ์อยู่นี้ อันเป็นชุดที่ไซ้คนหนังสือกฎหมายไทยทุกเล่มตั้งแต่ต้นฉบับตัวเขียนในสมุดข่อยมาจนถึง "ราชกิจจานุเบกษา" ฉบับวันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2515 เรียงตามลำดับชื่อกฎหมายและหัวเรื่อง

จุดประสงค์ในการรวบรวมและจัดพิมพ์หนังสือกฎหมายคือ ทำขึ้นด้วยใจรัก และตั้งใจที่จะให้เกิดประโยชน์แก่บุคคลในวงการอาชีพกฎหมายทั่วไป สำหรับการรวบรวมพิมพ์และจัดทำคู่มือในการค้นหนังสือกฎหมายหรือหนังสืออื่นชนิดที่ต้องใช้เวลา หากนักกฎหมายจะร่วมมือกันทำต่อเนื่องกันไป หนังสือกฎหมายของเราจะสมบูรณ์ขึ้น

ปัญหาประการหนึ่งของผู้จัดพิมพ์หนังสือกฎหมายคือ ในการจัดพิมพ์หนังสือนั้นต้องใช้เงินเป็นจำนวนมากและมีค่าใช้จ่ายหมดในทันที บางครั้งหนังสือก็ได้รับความเสียหาย เช่น ถูกปลวกกิน หรือกฎหมายบางอย่างพิมพ์ออกมาเป็นจำนวนมาก แต่มีการแก้ไขกฎหมายนั้นหลังจากพิมพ์ได้ไม่นาน กฎหมายก็แยกเล็กไปจึงไม่มีค่าอันใด นับเป็นการสูญเสียมีใช้น้อย

นายประพตษ์ ศุภรัตน์เมธี² ให้ความเห็นว่า

สาเหตุของการขาดหนังสือกฎหมายมีหลายประการ เป็นต้นว่า การขาดบรรยากาศทางวิชาการ (academic atmosphere) สังคมยังไม่ส่งเสริมและให้ความนิยมยกย่องผู้แต่งตำราเท่าที่ควร หากค่านิยมของสังคมหันมายกย่องผู้เขียนตำรา มหาวิทยาลัยและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายสนับสนุนการค้นคว้าวิจัยทางกฎหมายให้มากขึ้น ตลอดจนทัศนคติของนักศึกษาที่จะให้ความยกย่องอาจารย์ที่มีผลงานด้านวิชาการปรากฏอยู่ก็จะเป็นผลดีแก่บรรยากาศทางวิชาการ ทำให้เกิดกำลังใจในการศึกษาค้นคว้าเพื่อผลิตตำราที่ดียิ่งขึ้น

1 เสถียร วิจัยลักษณะ ป.แพทยศาสตร์, น.บ.ท., ร.ม., ผู้รวบรวมหนังสือสำนักพิมพ์นิติเวช

2 ประพตษ์ ศุภรัตน์เมธี น.บ. (เกียรตินิยม) บรรณาธิการวารสาร "กฎหมายปริทัศน์"

อุปสรรคอื่น ๆ ของการผลิตคำรากฎหมายได้แก่ การใช้ภาษา การเขียนคำรากฎหมายนั้นจำเป็นต้องศึกษาจากกฎหมายต่างประเทศมาก เนื่องจากกฎหมายไทยเรามีที่มาจากกฎหมายต่างประเทศมากมายหลายประเทศ นักกฎหมายที่เชี่ยวชาญอ่านภาษาทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ มีจำนวนน้อยมาก ผู้ที่ไม่เชี่ยวชาญอ่านภาษาจึงมักประสบความลำบากในการใช้ภาษา ทำให้ไม่กล้าแสดงออก นี่เป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้เราขาดการแปลกฎหมายต่างประเทศ นอกจากนี้ตลาดจำหน่ายของหนังสือกฎหมายก็ยังคงแคบ หนังสือกฎหมายแต่ละเรื่องมีจำนวนพิมพ์เป็นพันเล่มนั้นนับว่าจำหน่ายได้น้อย ค่าตอบแทนไม่คุ้มกับเวลาที่เสียไป หากมีผู้สนใจอ่านมาก ทำให้จำหน่ายได้เป็นจำนวนมาก ผู้เขียนมีค่าตอบแทนมากก็อาจเป็นแรงบันดาลใจให้เขียนมากขึ้น

มหาวิทยาลัยสามารถช่วยส่งเสริมการผลิตหนังสือกฎหมายได้ โดยการพิจารณาการเลื่อนตำแหน่งให้สัมพันธ์กับการวิจัย ให้อำนาจสำหรับทำการวิจัยหรือให้รางวัลภายหลังจากที่ทำงานวิจัยเสร็จแล้ว นอกจากนี้มหาวิทยาลัยและสถาบันกฎหมายอื่น ๆ เช่น เนติบัณฑิตยสภา สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรมควรมีบทบาทในการวิจัยกฎหมายลักษณะต่าง ๆ อาจตั้งสถาบันวิจัยกฎหมาย สนับสนุนการค้นคว้าวิจัยตามที่ต่างประเทศตั้งได้ทุกวันปฏิบัติอยู่ ซึ่งในมหาวิทยาลัยได้หัวมีสถาบันวิจัยกฎหมาย แปล-กฎหมายต่างประเทศ เช่น ประมวลกฎหมายแพ่งของสวิส รวมกฎหมายของญี่ปุ่น รวมความผิดทางอาญา รวมกฎหมาย รวมฎีกา วิจัยปัญหาทางกฎหมายต่าง ๆ เป็นต้น ธนาคารบางแห่งก็มีฝ่ายวิชาการซึ่งผลิตคำรากทางการเงิน การคลัง เศรษฐศาสตร์ รวมทั้งกฎหมายขึ้นเพื่อให้เจ้าหน้าที่ของธนาคารใช้และวางจำหน่ายทั่วไปด้วย หากมีการตั้งสถาบันวิจัยกฎหมายขึ้นอาจขอความช่วยเหลือจากมูลนิธิบางแห่ง เช่น มูลนิธิเอเชีย เหนือที่ทำอยู่ในปัจจุบัน สถาบันวิจัยแห่งชาติทำงานวิจัยทางกฎหมายบ้างแต่ไม่เผยแพร่

หนังสืออ้างอิงกฎหมาย เช่น สารบาญกฎหมาย สารานุกรมและพจนานุกรมกฎหมาย คำรากเกี่ยวกับวิธีปฏิบัติงานด้านกฎหมาย ยังนับว่าขาดแคลนอยู่มาก สารบาญกฎหมายเท่าที่มีอยู่สองสามเล่มไม่ทันสมัย พจนานุกรมกฎหมายก็มีน้อยมากไม่ละเอียดพอที่จะค้นคำศัพท์ในวิชา กฎหมายได้กว้างขวาง ส่วนสารานุกรมกฎหมายนั้นยังไม่มีใครจัดทำขึ้นเลย และคำรากวิธีปฏิบัติงานด้านกฎหมาย เช่น การเขียนคำฟ้อง ร่างสัญญา คำให้การ คำพิพากษา และการว่า

ความ เหล่านี้เป็นคู่มือที่จำเป็นในการปฏิบัติงาน ที่มีอยู่ในคณิศรศึกษาเคยพิมพ์คู่มือ
 หมายความว่า ในรูปอัครสาเนาเท่านั้น เมื่อผู้ใช้ต้องการคู่มือเหล่านี้จึงต้องอาศัยค่าราคาต่างประเทศ

นอกจากนี้ควรมีการจัดรวบรวมกฎหมายทุกลักษณะให้ครบเพื่อความสะดวกแก่นัก
 กฎหมายในโอกาสที่จะค้นคว้า ในไต้หวัน กระทรวงยุติธรรมและเอกชนเป็นผู้รวบรวมและ
 จัดทำขึ้น รวบรวมกฎหมายหลักไว้เพื่อคนโดยสะดวก และจัดทำชุดใหญ่ซึ่งรวบรวมกฎหมายอย่าง
 ละเอียดย่างหากอีกชุดหนึ่ง จัดทำโดยกระทรวงยุติธรรม สถาบันนิติบัญญัติ จำหน่ายในราคาถูก
 กว่าหนังสือของเอกชน มีตลาดกว้างขวางพอสมควร เพราะมหาวิทยาลัยหลายแห่งที่มีสอน
 วิชารัฐศาสตร์ และวิชาที่เกี่ยวข้องกับกฎหมาย สำนักพิมพ์ใหญ่ ๆ เช่น ซางอู๋อินซุกวน
 พิมพ์หนังสือกฎหมายออกเป็นชุดอย่างครบถ้วน ในไทยเราสำนักพิมพ์ที่รวบรวมพิมพ์กฎหมาย
 ตามลักษณะต่าง ๆ อย่างเป็นกิจจะลักษณะมีแห่งเดียวคือสำนักพิมพ์นิติเวชฯ แต่ยังไม่รวบรวม
 กฎหมายไม่สมบูรณ์ทุกเรื่อง

พิชิต เนียมมฤต¹ ผู้รวบรวมหนังสือกฎหมาย คำอธิบาย และคำถาม - คำตอบ
 ขอสอบวิชากฎหมาย ให้ความเห็นว่า

ในการรวบรวมตัวบทกฎหมาย คำพิพากษา และคำถามคำตอบขอสอบวิชากฎหมาย
 นั้นต้องใช้พื้นที่ความรู้ในวิชากฎหมายประกอบกับการค้นคว้าเพื่อความถูกต้องและคุณค่าของหนังสือ
 เทาที่ทำ ตัวบทกฎหมายนั้นรวบรวมจาก "ราชกิจจานุเบกษา" แยกตามลักษณะต่าง ๆ ของ
 กฎหมาย เมื่อมีการแก้ไขพิมพ์เฉพาะที่แก้ไขทำเป็นภาคผนวกของเล่มเดิม ให้เปล่าหรือขาย
 หากมีจำนวนมาก คำถามคำตอบขอสอบนั้นค้นคว้าจากตัวบท คำพิพากษากฎีกาและคำสอน
 ของอาจารย์ ประกอบกับพื้นที่ความรู้ทางกฎหมายของผู้รวบรวม

การพิมพ์โดยให้สำนักพิมพ์เช่าลิขสิทธิ์อาจได้เงินน้อยแต่ไม่ต้องประสบปัญหาเรื่องการ
 จำหน่าย แต่การจ้างพิมพ์แล้วนำไปฝากขายตามร้านหนังสือต้องคอยติดตามเก็บเงินและเงินที่
 ได้เป็นเงินปลีกย่อยไม่แน่นอน

จากความคิดเห็นและสภาวะการณของการผลิตหนังสือกฎหมาย จะเห็นได้ว่านักกฎหมาย
เอง ตระหนักถึงความขาดแคลนหนังสือกฎหมายและได้เสนอขอแนะนำที่มีคุณค่าต่อการส่งเสริม
ความรุ่งเรืองในการผลิตหนังสือกฎหมายตามที่กล่าวมาแล้ว หากขอแนะนำเหล่านั้นได้รับการ
สนับสนุนและนำไปปฏิบัติอย่างจริงจังก็เป็นที่น่าเชื่อได้ว่า เราจะมีหนังสือกฎหมายที่มีคุณค่าเพิ่ม
มากขึ้นจนพอกับความต้องการ

อนึ่ง ผู้เขียนใคร่ขอสั่งเกตเกี่ยวกับการเขียนหนังสือกฎหมายทั้งที่เป็นตำราและ
บทความ ในวารสารวารการให้หลักฐานอ้างอิงทั้งเชิงอรรถและบรรณานุกรมยังไม่เคร่งครัด
เท่าที่ควรจะเป็น มีหนังสือและบทความจำนวนมากซึ่งเขียนขึ้นจากการค้นคว้าซึ่งมีคุณค่าอย่าง
ยิ่ง แต่เป็นที่น่าเสียดายที่มีใ้ให้หลักฐานอ้างอิงและรายชื่อหนังสือประกอบการค้นคว้าอันจะเป็น
ประโยชน์ต่อผู้อ่านที่จะได้ทำการค้นคว้าให้กว้างขวางยิ่งขึ้นเมื่อเกิดความสนใจ หากผู้เขียน
หนังสือทั้งหลายจะใ้ให้ความเอาใจใส่อย่างจริงจังต่อแบบแผนของหนังสือไม่เฉพาะแต่ในส่วน
เนื้อหา แต่รวมทั้งหลักฐานอ้างอิงและบรรณานุกรมหนังสือที่เกี่ยวข้องตลอดจนเครื่องมือในการ
ช่วยค้นซึ่งใ้แก่สารบาญและครรชนี ก็จะเป็นการส่งเสริมคุณค่าของหนังสือให้สูงขึ้นและ
ต้องตามแบบแผนที่สากลนิยมอีกด้วย